

УДК 39(477.85=411.16)“18”

Іван ВОРОТНЯК

**КУЛЬТУРА І ПОБУТ БУКОВИНСЬКИХ ЄВРЕЇВ
У ПРАЦЯХ ДОСЛІДНИКІВ АВСТРИЙСЬКОГО ПЕРІОДУ**

Дана стаття присвячена аналізу етнографічних праць буковинських етнографів другої половини ХІХ – початку ХХ ст., присвячених культурі та побуту єврейського населення Буковини вказаного періоду. Автор наголошує на тому, що науковці подали в цілому достовірну і об'єктивну інформацію, причому всі вони писали про іудеїв якщо не з симпатіями, то принаймні з повагою, що підтверджує тезу про національну толерантність і віротерпимість в краї.

Ключові слова: Буковина, традиційна культура, побут, єврейське населення, австрійські та українські дослідники, національна толерантність, віротерпимість.

Іван ВОРОТНЯК

**КУЛЬТУРА И БЫТ БУКОВИНСКИХ ЕВРЕЕВ
В ТРУДАХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ АВСТРИЙСКОГО ПЕРИОДА**

Данная статья посвящена анализу этнографических трудов буковинских этнографов второй половины ХІХ – начала ХХ в., посвященных культуре и быту еврейского населения Буковины указанного периода. Автор отмечает то, что исследователи подали в целом достоверную и объективную информацию, причем все они писали об иудеях если не с симпатиями, то по крайней мере с уважением, что подтверждает тезис о национальной толерантности и веротерпимости в крае.

Ключевые слова: Буковина, традиционная культура, быт, еврейское население, австрийские и украинские исследователи, национальная толерантность, веротерпимость.

Ivan VOROTNYAK

**CULTURE AND WAY OF LIFE OF JEWRIES OF BUKOVINA
IN LABOURS OF RESEARCHERS OF AUSTRIAN PERIOD**

The given article is devoted to the analysis of ethnographic labours of bukovinian ethnographers of the second half ХІХth – beginnings ХХth centuries, devoted to the culture and way of life of the Jewish population of Bukovina of the indicated period. An author marks that researchers gave reliable and objective information on the whole, thus all of them wrote about Israelites if not with likings, at least with kind regards, that confirms a thesis about national tolerance and toleration in an edge.

Key words: Bukovina, traditional culture, way of life, Jewish population, Austrian and Ukrainian researchers, national tolerance, toleration.

Етнографічне вивчення жителів Буковини розпочалося у ХІХ ст. Саме з цього часу різні за фаховою підготовкою та цілями дослідники почали

систематично збирати фольклорно-етнографічні матеріали серед різноетнічного населення краю. В цей період з'явилися перші синтетичні дослідження, автори яких подають відомості про традиційну культуру і побут етнічних груп герцогства Буковина, на території якого в австрійський період їх налічувалося близько десяти. Не оминули своєю увагою вчені і єврейське населення, що органічно вписалося в поліетнічну структуру краю. Загалом увесь історіографічний здобуток даного періоду умовно можна поділити на три групи: праці, в яких інформація стосовно євреїв подається в контексті висвітлення побуту інших етносів; наукові розвідки, присвячені безпосередньо історії та етнографії іудейської громади і, нарешті, мемуарна література, в якій наявний значний пласт інформації, що суттєво розширює наші уявлення про побут буковинського єврейства.

Варто зазначити, що останнім часом науковий доробок з етнографії Буковини значно збільшився як у кількісному, так і якісному показниках. Однак, якщо говорити про історіографію буковинської етнографії, то вона представлена лише статтями М. Чучка [13-15] і монографією А. Мойсея [11]. При чому в полі зору зазначених дослідників перебуває переважно історіографія культури та побуту українського і східнороманського населення краю. Тому метою нашої розвідки є аналіз публікацій вчених австрійського періоду, в яких висвітлені культура і побут буковинського єврейства.

Після приєднання Буковини до складу Австрії у 1775 р. відбувається зростання чисельності єврейського населення. Попервах національний склад нової провінції мало цікавив австрійську адміністрацію краю. Так, перший глава австрійської адміністрації барон Габріель фон Сплени, крім молдаван, виділив в окремі етнічні групи лише вірмен (58 сімей), іудеїв (526 сімей) та циган (294 сім'ї) [2, с. 24]. Дещо інформативнішим щодо іудейського населення краю є «Політичний та економічний опис Буковини» наступника Сплени – барона Карла фон Енценберга, представлений до імператорського двору 27 лютого 1786 р. Енценберг зазначає, що у 1782 р. в краї налічувалось 714 сімей, хоча згодом їхня кількість зменшилась до 175 [4, с. 457]. Незначна частина займалася землеробством. Досить багато євреїв займалися ремеслом. В «описі» К. фон Енценберга згадуються ковалі, капелюшники, теслярі, ткачі тощо, більшість з яких зосереджувалася в Чернівцях. Крім того, євреї, як і вірмени, займалися торгівлею [4, с. 456]. Чернівецькі євреї, котрі володіли млинами, сплачували податок у розмірі 21 флорина 15 крейцерів, тоді як інші його не сплачували [4, с. 466].

В україномовній етнографії першу спробу системного викладу основних відомостей про населення Буковини зробив журналіст і народознавець Г. Купчанко. Важливим елементом методики його польових робіт була фіксація матеріалів шляхом замальовок і фотофіксації, до чого рідко зверталися тогочасні аматори [5, с. 157]. У 1875 р. накладом «Імператорського російського географічного відділу» в Києві було здійснено

видання його об'ємної книги «Нѣкоторыя историко-географическіе сведения о Буковинѣ», в якій, як писав автор у своєму листі до С. Воробкевича (1873 р., 22 жовтня), «описав Буковину (географію, історію, статистику і етнографію) [3, арк. 220]. Дослідник приділив увагу питанню появи євреїв на території краю. На його думку, євреї прибули на Буковину наприкінці XVIII ст. частково з Галичини, частково – з Польщі, куди їх свого часу вигнали з Німеччини [10, с. 7].

Говорячи про дослідження, присвячені безпосередньо іудейській громаді краю, у першу чергу слід згадати працю «Етнічні групи Буковини», що вийшла з друку у 1884 р. Її автор – професор Чернівецької учительської семінарії Людвіг Адольф Симиґінович-Штауфе. У розділі, присвяченому українському населенню краю, дослідник зазначає: «хоча євреї є об'єктом насмішок і великої кількості анекдотів і розповідей, все ж селянин охоче повертається до єврея. По добрій волі він стає його наймитом і по добрій волі виконує для нього всі господарські роботи. Він оре його поле, обробляє його, збирає врожай; саме він доставляє на базар його врожай, продає дерево, дбає про його інтереси. Це пояснюється трьома обставинами: по-перше, впертий селянин вважає, що у дні його біди лише євреї готовий прийти йому на допомогу; по-друге, він відчуває свою безпорадність і неможливість одержання підтримки від інших людей, а лише знову від спекулянта, який зараз використовує його фізичні сили, як раніше скористався з його фінансових можливостей і, нарешті, по-третє, він знає, що продажем горілки займається в основному лише євреї. Горілка ж є тим нектаром, який вгамовує всі його страждання на цьому світі» [21, с. 44].

Розділ, присвячений євреям, автор починає з повідомлення факту, що на Буковині єврейство ділиться на правовірне і сучасне. Останньому подобається скрізь дотримуватись німецьких традицій і звичок, німецької мови і одягу. Правовірні чітко дотримуються старих звичаїв і значно відрізняються від сучасних говіркою і одягом. Оксамитова шапка і оксамитовий капелюх, кафтан і довге кучеряве волосся; нарешті, штани у високих чоботях-трубах – це характерні ознаки особи [21, с. 185]. Навіть жінка дотримується деяких старих звичаїв, підстригає волосся, ховає його під хусткою і т.п.

Євреї досить ретельно дотримувались релігійних приписів. У суботу вони не працювали: жінка запалювала свічки і над ними промовляла молитву; чоловік вирушав до синагоги і повертався звідти лише після завершення служби. Після цього розпочиналася вечеря. На свята Пасхи і Песах все кухонне начиння ретельно чистилося. Замість хліба споживали тонке несолоне печиво під назвою маца. Призначені на цей день молитви стосувалися пригнобленого становища євреїв у Єгипті, їх виходу з цієї країни.

У християнського населення євреї викликали мало симпатій, але обставини зробили його майже необхідним. Автор характеризує єврея як

людину надзвичайно стриману і ощадливу, яка тому і має певну маєтність, якою спекулює [21, с. 189]. На селі його часто недолюбливали, він міг навіть стати небезпечним через лихварство, і непоодинокими були випадки, коли селянин втрачав на його користі все своє добро. Селянином він володів повністю, більше ніж священик. Однак вчений слушно зазначає, що якщо священик спустошував кишені селянина, не допомагаючи йому матеріально, єврей же спустошуючи його кишені, все ж у скрутний час надавав необхідну допомогу.

На Буковині євреї намагалися асимілюватися з німцями, що, на думку Симігіновича-Штауфе, було дуже відносним виграшем для останніх. Зазвичай іудеї носили німецькі імена. Дослідник відзначає цікавий факт, що більшість цих німецьких імен походили з тих перехідних часів, коли на зміну військовій адміністрації краю прийшла цивільна. Окремі особи на той час не мали прізвищ, то вони надавалися їм владою. Спочатку їх брали з тваринного і рослинного світу, – ось чому буковинське єврейство було таким «багатим» на дерева, гілки, паростки. Наприклад: Даттельбаум (фінікове дерево), Розенцвайг (паросток, пагін троянди), Бухенаст (гілка бука) [21, с. 191].

Дехто з євреїв давно вже відкинув те, що ззовні характеризувало їх як членів своєї народності. Вони одержували німецьке виховання і освіту, постійно шукали спілкування з німцями, у їх побуті проявлялися німецькі традиції і звички, навіть участь у християнських святах ставала все ширшою. В цих колах вітали одне одного з Новим роком, робили подарунки на Пасху і Різдво, багато говорили про новорічну ялинку і її розкішність [21, с. 192].

Відомим дослідником етносів Буковини був Р. Ф. Кайндль – буковинець австрійського походження, ректор Чернівецького університету. У своїй ґрунтовній праці присвяченій культурі і побуту жителів гірської частини краю – гуцулів, він наводить легенду про походження професій, що побутувала серед горян: двоє братів пішли до Бога і наполегливо просили його, щоб він дав їм якусь роботу і якусь певну професію. Бог виконав їхнє прохання і велів їм надалі утримуватися від праці та стати відповідно, паном і купцем. Прикметно, що від другого брата, який став купцем, на думку гуцулів походять ізраеліти [9, с. 84]. В іншому місці дослідник зазначає, що ставлення гуцулів до євреїв цілком миролюбне. Дещо неправдоподібно видається на думку етнографа інформація, що гуцули, мовляв, вважають дуже великим гріхом статеві стосунки між гуцулами й іудеями. Протилежність між цими двома групами населення проявляється постійно в перевазі купця над мужиком [9, с. 98].

Перу Р. Ф. Кайндля належить наукова розвідка під назвою «Жид Зельман». Народна традиція пов'язувала ім'я Зельмана Вольфовича з галицьким містом Дрогобич, де він був головним орендарем. На той час він був орендаром православної церкви. Напередодні Великодня Зельман

був у від'їзді і не повернувся вчасно додому, через що прихожани були позбавлені можливості освятити паску. Коли ж він приїхав у Великодній понеділок, то люди на radoшах почали співати:

*Їде, їде Зельман
Їде, їде його брат,
Їде, їде Зельманова
І братова і ціла родина.*

Зельман відчинив церкву і панотець освятив людям паски. В подальшому за вчинені зухвальства, Зельман був вигнаний громадою з міста. Перед цим його кинули до в'язниці. Хитрощами він повернувся до міста і продовжував займатися своєю справою. Врешті-решт його засудили до смертної кари. Щоб уникнути розправи, Зельман прийняв християнство і навіть повинен був вступити до монастиря Василіан. За твердженнями простих людей, прах вихреста покоївся в монастирській церкві. Коли ж його дух не знав спокою в гробі, а по ночам трошив все у церкві, люди викопали тіло покійного і відрубали голову. Потім знівечене тіло викинули в мочарі, що простяглися біля дороги у напрямі від Дрогобича до села Тустань.

Р. Ф. Кайндлю вдалося довести історичність особи Зельмана Вольфовича. Будучи вихідцем з бідної єврейської сім'ї, він займався в Дрогобичі кушнірством. У 1729 р. його було осуджено на вигнання за чаклунство і недозволені стосунки з відьмами і ворожбитами. За допомогою хитрощів він того ж року повернувся до міста. Зельман займав досить вагоме становище як у самому Дрогобичі, так і його околицях, зосередивши у своїх руках неабияку владу. Врешті-решт, згідно з розпорядженням короля, Зельмана засудили до смертної кари через повішання, а його сина Лейбу повинні біли відшмагати сто разів різками. Звістка про розправу над орендарем швидко поширилася по всій Галичині, а згодом і Буковиною [8, с. 2-4].

Дослідженням культури і побуту етносів краю займалися як на професійному рівні, так і на аматорському. Поруч із постаттю румунського дослідника-аматора, пароха з с. Лужани Д. Дана, варто також назвати священика з гірського села Плоска, що на Путильщині – В. Козарищука. Впродовж 1889-1890 р. на сторінках віденського часопису «Наука» було опубліковано доволі інформативний історико-етнографічний нарис про гуцулів. Дослідник відзначає, що під час великодніх святкувань біля церкви молоді дівчата співали пісень про Зельмана і Зельманову, згадуючи часи, коли євреї отримували від польських поміщиків православні церкви в оренду, а люди платили євреям данину за ключі від храму [7, с. 611]. Аналізуючи ігри, що побутували серед гуцульської молоді краю, етнограф описує гру під назвою «церква і корчма». Один з учасників гри запитував Семена Пройдисвіта, куди той хоче йти: на річку, в корчму чи до церкви. Якщо він казав, що до церкви, то йому наказували: ану говори вголос «Отче наш». І тут всі приймають серйозний вигляд, всі разом з

ним хрестяться, б'ють поклони і шепочуть молитви. Якщо ж Семен каже: «Я йду до Іося, напиться на борг горілки, червака заморити, то йому відтинають по десять губ зараз: ось тобі християнин, перед хрестом шапки не зніме, а перед пейсами поклони б'є». І всі присутні осуджують його [7, с. 600].

У 1898 р. Австро-Угорщина підбивала підсумки 50-річного правління імператора Франца-Йосифа І. До цієї дати в Чернівцях було підготовлене видання під назвою «Буковина. Загальне краєзнавство», над яким працювали співробітники крайового жандармського командування № 13. Автором етнографічної частини праці був обер-лейтенант жандармерії Едуард Фішер [6, с. 205; 12, с. 70].

Сьогодні, з висоти ХХІ ст. у багатьох наших сучасників може викликати подив та обставина, що матеріали були зібрані й опубліковані офіцером крайової жандармерії Буковини. Але дивини в цьому не було. Книга готувалася тоді як термінове замовлення з нагоди 50-річчя правління імператора Франца-Йосифа (1898 р.). Автор передмови до українського перекладу (2004 р.), відомий дослідник історії Буковини В. Ботушанський зазначав з цього приводу наступне: «Яка тоді була найбільш організована і дисциплінована сила в краї з певним числом інтелектуалів, зі значною інформацією «в руках» про мешканців краю, яка могла швидко виконати таке завдання? Жандармерія. Звичайно, залучаючи декого з університетських фахівців як консультантів, рецензентів» [17, с. 7].

Дану книгу можна охарактеризувати як своєрідну енциклопедію буковиназнавства, в якій представлений матеріал поділений за наступними рубриками: населення Буковини; топографічний опис населених пунктів; історія Буковини; культурний стан Буковини.

Етнографічний матеріал представлений у першій частині монографії, в якій подана інформація про традиційну культуру десяти етнічних груп, що населяли Буковину в австрійський період.

Автор розпочинає свою оповідь про іудейське населення краю з того, що більшість з них зараховує себе до німців, оскільки вони послуговуються німецькою мовою як рідною [17, с. 155]. Далі дослідник зазначає, що євреї Буковини цілком зберегли свої расові характер і ознаки, до яких спричинилися дуже суворі сімейні умови, внаслідок чого перешкоджається кожному змішуванню з неєврейською кров'ю. Він також зазначає, що євреї, які мешкають у сільській місцевості – головним чином в горах, займаються землеробством і перевезенням, є костистими, мускулистими і сильнішими, ніж жителі низин і члени щільно заселених єврейських громад [17, с. 155].

Описуючи звичаї і обряди, науковець стисло характеризує сімейну обрядовість: заручини, весілля, народження і смерть, наголошуючи на патріархальному укладі життя іудейських сімей [17, с. 156-157].

Всі релігійні обряди дотримуються правовірними євреями дуже суворо, оскільки вони стосуються всіх і є найвищим законом. Рабини і релі-

гійні мудреці займали дуже поважне становище; чудотворні рабини, як от рабини Садагури, Вижниці і Боян, вважалися святими. Їхня порада, яку правовірний єврей отримував у кожній важливій справі, означала вирок; його молитва на глибоке переконання віруючих, могла відхилити нещастя, хворобу і т.д. Щорічно з нагоди великих свят тисячі євреїв вирушали на прощу до чудотворних рабинів, щоб помолитися разом із ними і отримати благословення [17, с. 158].

Не оминув своєю увагою дослідник і такого питання, як календарна обрядовість. Зокрема, автор охарактеризував такі свята, як Новий рік (Rosch-haschune); День примирення (Joim Kipper); Кучки (Sikes); Різдво (Chanika); Пурім; Пасха (Pesach); Трійця (Schwies) [17, с. 159-160].

Із звичаїв, пов'язаних з релігією, Е. Фішер наводить лише найхарактерніші. Кожний вхід у житлове приміщення повинен бути забезпечений мезізою (написаний на пергаменті витяг із ранкової молитви), яку необхідно помістити на дверній рамі, бо в іншому випадку злий дух матиме вільний доступ до оселі. Кожна дитина чоловічої статі повинна була носити пояс із прикріпленими з чотирьох боків китицями, бо інакше злий дух міг опанувати нею. Крім того, кожний іудей мав носити на шії хоча б одну срібну монету, освячену чудотворним рабином, для захисту від хвороб. Якщо єврей будував дім, то він спочатку звертався за порадою до рабина і отримував благословення. Якщо заспіває курка, то її треба негайно зарізати, оскільки в неї вселився злий дух. У тривалі поїздки євреї вирушали, як правило, лише у вівторок [17, с. 160].

Досить багато уваги приділив дослідник одягу і зовнішньому вигляду євреїв. Зокрема, він зазначав, що повсякденний одяг ортодоксального єврея складався з довгого, спадаючого до колін суконного сюртука («kaftan»), що стягувався на талії чорним вовняним поясом, штанів з легкого матеріалу, високих чобіт, – ярмурки («jarmurke») і поверх неї високий чорний фетровий капелюх. У суботу або у великі свята вони носили довгий святковий кафтан («igitze»), обрамлену лисячим хутром святкову шапку («stramel»), короткі штани, білі панчохи і туфлі.

Єврейські жінки в будні дні носили звичайний одяг і хустину, а в суботу і на свята вони одягалися в шовкові й оксамитові сукні, а на голові носили так звані зоряні очіпок – головний убір, виготовлений із золота або срібла і прикрашений справжніми перлинами та дорогоцінним камінням. Великою популярністю користувалися золоті годинники, персні, браслети і брошки [17, с. 161].

Чоловіки голили голову і тільки по боках від чола залишали два довгих пасма («peys»). Бороди голили або підстригали; голову ніколи не залишали відкритою. Заміжні жінки носили коротко стрижене волосся [17, с. 161].

До їжі ортодоксальні євреї були невибагливими, вони їли небагато і те, що кожного разу, однак за винятком «trefe», тобто нечистого. Дуже популярними були часник і цибуля з хлібом або булкою.

Кожному споживанню хліба, спеченого без додавання яєць, передувало миття рук, кожній другій трапезі – молитва, за якою після їди наступала застільна молитва, яка отримувала справжню святість лише за участі щонайменше трьох чоловічих представників віком від 13 років.

Сире м'ясо перед варінням вимочували півгодини у воді, потім солили і залишали лежати ще одну годину, після чого сіль змивали, тільки тоді м'ясо варили або використовували для печені.

Між кухонним посудом для молочних і м'ясних страв існувало суворе розмежування. Під час споживання вина треба зважати на те, щоб його не торкався *ereh* («необрізаний»). Євреї курили, за винятком суботи і святкових днів, коли їм заборонено куріння тютюну [17, с. 161].

Житла євреїв не мали чітко вираженого типу. В єврейських громадах низовини, де будинки тіснилися один біля одного, вони являли собою переважно бідні хатини без подвір'їв, садів і прибудов; у горах, відтак там, де євреї жили вкраплено, можна часто зустріти статні будинки з господарськими будівлями. Однак всюди – як у тісних єврейських громадах, так і в місцях, де євреї жили осібно, – будинки і їхнє середовище потребували чистоти [17, с. 162].

Характеризуючи сімейне життя євреїв, вчений наголошував на його патріархальному укладі. Батьки користувалися в дітей великою повагою і шаною, батько був главою сімейства, до нього зверталися з почестями і в усіх справах, що стосувалися сім'ї, він мав вирішальний голос.

Дружина займала стосовно чоловіка дуже підпорядковане соціальне становище. Під час будь-якої трапези вона не мала права бути за столом, не мала жодних обов'язків під час участі в релігійних церемоніях і свідчення ста жінок мали менше значення, ніж доказ одного чоловіка; також сто жінок не могли замінити одного чоловіка, коли присутні дев'ять із десяти і не могло провадитися богослужіння.

Діти виховувалися батьками з любов'ю і дбайливо. Народження дитини у євреїв вважалося загалом великим щастям. Першу освіту єврейські діти одержували у вчителя Талмуду («*cheider*»), де вони вчилися читати і писати по-древньоєврейському і вивчали священні писання та витяги з Талмуду.

Загалом вчений констатував факт, що єврей добрий і слухняний громадянин держави, який поважає і дотримується законів так, як це йому наказує Талмуд. «*Dine demalichise*» («Шануй державні закони») – говорить Талмуд і, відповідно, цього ортодоксальний єврей також дотримувався ретельно. Серед ортодоксальних євреїв панували висока моральність і цнотливість, порушення шлюбу й убивство дитини належали до виняткових випадків [17, с. 162].

1898 року у томі «Буковина» багатотомного історико-краєзнавчого дослідження «Австро-Угорська монархія в слові і образках» побачили світ одразу дві етнографічні статті Р. Ф. Кайндля. У першій з них, присвяченій гуцулам, він розповідає про систему так званих годованців. Старі гуцули, які не мали рідні, часто усиновляли самотійних і заможних гос-

подарів з умовою, що вони доглядатимуть названих батьків і, нарешті, поховують їх відповідним чином, за що і одержать власність батьків. За «названих дітей» нерідко обирали жидів, тому що вважали, що вони виконуватимуть взяті зобов'язання у власних інтересах, в той час як з ріднею до такої спілки вдаються надзвичайно рідко, тому що від них, які і так вважають себе спадкоємцями годі було сподіватися дотримання умов угоди [18, с. 274].

Характеризуючи культуру і побут польської громади краю, вчений зазначає, що та обставина, що більшість служниць і нянь є польками, пояснює, що польська мова особливо поширена серед дітей, і багато з них володіють нею і в юності, не користуючись, можливо, у старшому віці. Польську мову поважають і люблять у єврейських родинах; діти мусять дотримуватися її особливо тому, що завдяки їй вживанню забезпечується більш чиста вимова літературної німецької мови [19, с. 306-314].

У цьому ж збірнику вміщено статтю румунського священика Д. Дана, присвячену буковинському старообрядництву. У ній він розповідає про єврея – Михайла Карловича, який перейшов у старообрядництво і навіть здійснив спробу (хай і не вдалу) видати працю, покликану стати на захист релігії липован [16, с. 292].

Деякий матеріал про буковинських євреїв міститься у статті відомої буковинської художниці А. Кохановської, яка також займалася етнографічною діяльністю. Так, у 1908 р. вийшла друком її стаття, присвячена ярмаркам Буковини. Зрозуміло, що будь-який ярмарок важко уявити собі без єврейських купців: «Серед покупців на ярмарку зустрічаються євреї. Вони стоять групами один біля одного і таємниче обговорюють покупки, з завзятою жестикуляцією та різкою мімікою. Занедбана зовнішність, почервонілі від сонця обличчя зі сплутаним частіш за все рудим волоссям та бородою, з блискучим та вицвівшими від старості кафтанам, широкими пласкими капелюхами, з-під яких виглядають оксамитові шапочки. Різноколірна жахлива хустина виглядає з сумки і туплі, в яких вони ледь волочать свої ноги... Торгівля супроводжується величезним скупченням євреїв біля продавця, всім гуртом вони переконують власника товару, гаряче та з шумом торгуючись, що завжди супроводжується потисканням рук» [20, с. 200].

Чимало цікавої інформації про побут буковинського єврейства знаходимо у спогадах відомого чернівецького письменника, журналіста Г. Дроздовського (1899-1987). Щодо самого ставлення літератора до іудеїв можна зробити з того, як він вперше у своїх спогадах пише про них: «Не в останню чергу мені залишається розповісти про євреїв, які становили чималу частку населення, передусім у місті. По селах вони були здебільшого корчмарями або орендарями землі. Властиво, саме завдяки їм місто аж до самого замикання брами – зберегло свій німецькомовний характер. Без єврейських лікарів, адвокатів, комерсантів та промисловців німецький театр і загалом німецька культурна сцена були б неможливі» [1, с. 47].

Г. Дроздовський відзначає глибоку релігійність євреїв. У зв'язку з цим він розповідає наступну історію: один з чернівецьких євреїв на прізвище Краутгаммер займався торгівлею оселедцями. Щороку він їздив в Гаммерфест, щоб укласти торгові угоди. Одного разу трапилося так, що він прибув туди якраз на Йом Кіпур, того дня, коли треба було постити і молитися. Будучи побожною людиною, він мусив згідно з релігійними приписами, знайти собі цього дня компанію для спільної молитви. Він запитав у готелі, чи проживають у місті його одновірці, і почув у відповідь, що на самій околиці, там, де полярні лисиці кажуть одна одній «добраніч», мешкає один єврей. Як з'ясувалося при зустрічі, єврей у Гаммерфесті був також із Чернівців [1, с. 26].

З не меншою симпатією писав автор про сільських євреїв, які здебільшого було орендарями і корчмарями. Він відзначає їх пунктуальність, поштивість і сумлінність. Саме завдяки цим рисам характеру «жиди», як їх називали сільські жителі, користувалися авторитетом і повагою серед селян [1, с. 30].

Єврейську інтелігенцію він характеризував як найосвіченішу групу міського населення Чернівців, зазначаючи, що навіть євангелістський пастор у своїх проповідях звертався саме до неї, оскільки для його прихожан проповіді були надто високими [1, с. 48].

За національним складом Буковина австрійської доби була поліетнічним а разом з тим і поліконфесійним краєм, в якому панували національна толерантність і віротерпимість. Так, коли православного митрополита В. Репту супроводжували від його резиденції до кладовища, то в цьому брали участь все місто. І оскільки процесія проходила повз головну єврейську синагогу – Темпль – то рабини й кантори не пропускали нагоди продемонструвати свою повагу. Вони виставляли сувої Тори перед входом до синагоги і так засвідчували інакшею своєю участю в їхньому обряді [1, с. 181].

Історично склалося, що з євреями пов'язують різноманітні курйозні історії. Про досить кумедний випадок, що трапився у Чернівцях, згадує Г. Дроздовський: до однієї єврейської родини внадився жебрак, який приходив через день на обід, незважаючи на спокій дому та його мешканців. Якийсь час його терпіли заради милосердя, але відтак главі родини та його дружині все це набридло. Вони почали думати-гадати, якби цьому зарадити, і зрештою вирішили позбутися набридливого гостя за допомогою хитрого трюку.

І тоді глава дому сказав: «Жінко, ми покладемо на стіл локшину з маком. Коли локшина буде на столі, й ми її скуштуємо, тоді почнем суперечку. «Локшина надто солодка», – скажу я! «Навпаки, вона надто кисла», – стверджуватимеш ти! Ми розхвилюємось, і будемо сперечатися дедалі голосніше, і відтак... Відтак я звернуся до гостя, щоб почути його думку. «Ну, – спитаю я його, – яка локшина – кисла чи солодка? Якщо він скаже «солодка», тоді ти виженеш його з хати, а скаже «кисла» – я викину його геть. Так ми його позбудемося!»

Отож вони зробили так, як і задумали. Але коли жебрак сказав свою думку, то їх чекало велике розчарування, позаяк з обережним похитуванням голови гість мовив: «Якщо сказати по правді, то солодка локшина водночас і кисла, себто якраз така, як має бути!» І не можна було викинути його геть, бо розсудив він, як цар Соломон [1, с. 197].

Отже, етнографічний матеріал, поданий в працях австрійського періоду, насичений фактажем і цікавими подробицями з різних сфер культурного життя буковинських євреїв. З цілковитою впевненістю можна стверджувати, що дослідники в цілому об'єктивно висвітлили дану тему, не обмежуючись при цьому описовістю, а використовували почасти і порівняльно-етнографічний метод, беручи до уваги міжкультурні взаємовпливи.

Джерела та література: 1. Дроздовський Г. Тоді в Чернівцях і довкола. Спогади старого австрійця / Переклад з німецької, передмова і примітки П. Рихла. – Чернівці: Молодий буковинець, 2001. – 256 с.; 2. Сплені Г. фон. Опис Буковини / Пер. з нім., передмова і коментар О. Д. Огуя, М. М. Сайка. – Чернівці: Рута, 1995. – 110 с.; 3. Центральний державний історичний архів у м. Львові. – Ф. 386. – Оп. 1. – Спр. 39. Маковей О. Матеріали до історії зносин галичан з буковинцями й історії Буковинської Русі. – 255 арк.; 4. Documente privitoare la istoria Romanilor 1750-1818 culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. – Bucuresti: Din stabilimentul in Artele grafice Socesu, Sander & Teclu, 1876. – Vol.VII. – 512 p.; 5. Білоус В. Етнографічні дослідження на західноукраїнських землях у третій чверті ХІХ ст. – Львів: Ахілл Інститут народознавства НАН України, 2000. – 187 с.; 6. Буркут І. Чернівці відроджують давню славу міста з європейськими традиціями книгодрукарства // Зелена Буковина. – 2000. – № 1-2. – С. 205-206; 7. В М. К. [Козарищук В. М.] Изъ буковинських карпатскихъ горъ // Наука, ежемєсячный иллюстрованный журнал для русскаго народа на 1890-й год. – Вена, 1889. – С. 356-363; 407-412; 474-486; 541-547; 596-605; 661-665; 729-744; 1890 – С. 21-25; 81-89; 215-226; 285-295; 324-329; 603-613; 658-661; 723-729; 8. Жид Зельман д-ра Раймуда Фрідріха Кайндля. Переложив Іларіон Федорович // Буковина. – 1896. – Ч. 67, 24 марта (5 квітня). – С. 2-4; 9. Кайндль Р. Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази. – Чернівці: Молодий буковинець, 2000. – 208 с.; 10. Купченко Г. Нькоторыя историко-географическые сведения о Буковине. – К., 1875. – 314 с.; 11. Мойсей А. Традиційна культура населення Буковини у наукових працях румунських дослідників другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – Чернівці: Рута, 2005. – 304 с.; 12. Федорук А., Чучко М. Післяслово / Фішер Е. Козмін. До питання про історію молдавсько-польської війни 1497 року. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – С. 69-78; 13. Чучко М. Відомості про населення Буковини і про його традиційну культуру в переписах, описах та повідомленнях другої половини ХVІІІ ст. // ПССІАЕ. – Т. 2 (16). – Чернівці: Прут, 2003. – С. 171-177; 14. Чучко М. Етнографіч-

не вивчення Буковини представниками місцевого православного кліру в кінці XIX – на початку XX ст. // ПССІАЕ. – Т. 1 (15). – Чернівці: Прут, 2003. – С. 144-153; **15.** Чучко М. Традиційна культура і побут буковинських липован в дослідженнях Л. А. Симігіновича-Штауфе, Й. Полека та нотатках Н. Йорги // Етнос. Культура. Духовність. Матеріали науково-практичної конференції «Інноваційні моделі розвитку туристичної інфраструктури України. Буковинське та світове старообрядництво: історія, культура, туризм». – Чернівці, 23-24 вересня 2006 р. – Ч. II. – Чернівці, 2006. – С. 294-298; **16.** Dan D. Die Lippowaner // Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. – Wien, 1899. – S. 282-295; **17.** Die Bukowina. Eine Allgemeine Heimatkunde = Буковина. Загальне краєзнавство / Переклад з нім. Ф. С. Андрійця, А. Т. Квасецького / Науковий редактор В. М. Ботушанський. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 488 с.; **18.** Kaindl R. Die Huzulen // Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. – Wien, 1899. – S. 272-282; **19.** Kaindl R. F. Die Polen // Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. – Wien, 1899. – S. 306-314; **20.** Kochanowska A. Bukowinaer Jarmärkte // Zeitschrift für Österreichische Volkskunde. – XIV Jahrtag. – Wien, 1908. – S. 199–207; **21.** Simiginowicz-Staufe L. A. Die Volkergruppen der Bukowina. – Czernowitz: Druck und Verlag von H. Czopp, 1884. – 203 s.

УДК 39(477)

Ірина ГУТКОВСЬКА

**СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ХАРАКТЕРУ ТА ЙОГО РОЛЬ У БОРОТЬБІ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ
ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ НАРОДУ**

На підставі аналізу наукової літератури висвітлено визначальні особливості формування українського національного характеру, розглянуто основні чинники, які впливали на цей процес. Окреслено основні риси базового психотипу українця. Обґрунтовано прояв національного характеру у духовній культурі українського етносу та його роль у збереженні духовних цінностей народу.

Ключові слова: етнос, нація, етнічна ідентичність, духовна культура, етнопсихологія, ментальність, український національний характер, «українська душа».

Ірина ГУТКОВСКАЯ

**СПЕЦИФІКА УКРАИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО
ХАРАКТЕРА И ЕГО РОЛЬ В БОРЬБЕ ЗА СОХРАНЕНИЕ
ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ НАРОДА**

На основании анализа научной литературы освещены основополагающие особенности формирования украинского национального характера,